

ROOS שׁוֹשַׁן / SCHoEWSCHàN: zelfstandig naamwoord:Het bereik van het Hebreeuwse woord in TeNaCH.

Dit woord komt 17 keer voor in TeNaCH: 8 keer in het Hooglied, 4 keer als opschrift boven een psalm; 3 keer in I Kon.7, in II Kron.4:5 en Hos.14:6. Daarnaast is dit woord de naam van een stad in het boek Esther en in Daniël, n.l. Susan. We gaan de teksten na en beginnen met het Hooglied.

Hooglied 2:1(Statenvertaling:)

Ik ben een roos van Saron, een lelie der dalen.

Met het woord ‘roos’ vertalen de Statenvertalers het Hebreeuwse woord הַבְּצִלָּת / CHæBàTSèLèt. Het komt behalve hier alleen nog voor in Jes.35:1¹. Het NBG vertaalt hier ‘narcis’. Met woord ‘lelie’ vertalen de Statenvertalers het hier besproken woord שׁוֹשַׁן /SCHoEWSCHàN. Die vertaling heeft oude papieren, want de Joodse vertalers in Alexandrië uit de laatste eeuwen voor onze christelijke jaartelling vertaalden dit woord in hun Griekse vertaling van het hele Oude Testament reeds met het Griekse woord κρινον/krinon, dat eveneens ‘lelie’ betekent. Dit Griekse woord vinden we ook in Mattheus 6:28, waar Jezus zijn leerlingen wijst op “ de leliën des velds, hoe zij wassen....(29) En ik zeg u dat ook Salomon in al zijn heerlijkheid niet bekleed is geweest gelijk één van deze.” In de latere Joodse traditie wordt dit woord verbonden met de ‘roos’². Wij gaan eerst de oude Griekse vertaling na. In deze vertaling wordt het eerste woord in deze tekst vertaald met het algemene Griekse woord voor ‘bloem’, n.l. ανθος/anthos. Dat maakt de veronderstelling waarschijnlijk dat het ook bij het tweede woord minder gaat om het specifieke van deze bepaalde bloem en meer om wat alle bloemen kenmerkt. Uit de functie van lelie en de roos in de heraldiek blijkt dat het daar ook gaat om wat de bloem in het algemeen kenmerkt. De verwisseling van de lelie door de roos in de Joodse traditie zal daarop ook berusten. Die verwisseling wordt extra begrijpelijk vanuit

Hooglied 2:2(Statenvertaling:)

Gelijk een lelie onder de doornen, alzo is mijn vriendin onder de dochteren.

De weergave van de Hebreeuwse woorden luistert in dit geval nauw. Voor ‘onder de doornen’ staat in het Hebreeuws: בֵּין הַחֹזִים / BéJN HàCHóWCHieJM. Het Hebreeuwse woord חֹזֶה/CHóWCH betekent ‘doorn’ zelf en duidt niet in de eerste plaats de struik aan waar dorens aan zitten; dat blijkt daaruit dat dit woord in Job.40:26 een ‘haak’ aanduidt om vissen mee te vangen³ en in II Kron.33:11 zijn het ‘haken’ waarmee Koning Manasse (gevangen) genomen wordt⁴. In I Sam. 13:6 horen we dat de Israëlieten zich voor het leger der Filistijnen verbergen o.a. in ‘haken’, dat zijn haakvormige ingangen in het gebergte. De twee Hebreeuwse woorden in Hooglied 2:2 behoeven dus niet te betekenen ‘tussen de doornstruiken’; maar ook de

-
1. Jes.35:1: (ST.V.): De woestijn en de dorre plaatsen zullen hierover vrolijk zijn en de wildernis zal zich verheugen en zal bloeien als een roos. En deze roos vinden we dan terug in de berijming van Jes. 35 door J.J.L. ten Kate in het lied “De dorre vlakke der woestijnen..”(Bundel 1938 gez. 111), waarvan de twee regel aldus eindigt: “... en bloeien zal zij als een roos.
 2. Bij deze traditie sluit F.Weinreb in zijn boek over Esther “Ik die verborgen ben”(Servire, Den Haag 1967) bl. 70 e.v. naar aanleiding van de naam van de Persische stad Susan.
 3. Statenvertaling: vissersharpoen. Buber ‘Dorn’!
 4. Statenvertaling: “tussen de doornstruiken”, maar de vertaling van het Hebr. voorzetsel בֵּין/Be met ‘tussen’ is onmogelijk. Het NBG corrigeert hier terecht en vertaalt ‘met haken’. Ook Buber vertaalt hier ‘mit Haken’.

vertaling ‘tussen’ van het Hebr. voorzetsel בֵּין/BéJN wringt; dat blijkt o.a. hieruit, dat het in het Hebreeuws teksten herhaald wordt, zoals de Statenvertaling nog laat horen in een bekende tekst als Gen 1:4: “... en God maakte scheiding tussen het licht en tussen de duisternis”. Het Hebr. woordje verbindt geen zaken, maar (onder-)scheidt en preciseert die: dus: “en God maakte scheiding onderscheidend⁵ licht en onderscheidend duisternis” in Hooglied 2:2 dienen we dus te lezen ‘onderscheidend de doornen’. Deze beschrijving geldt bij uitstek voor de roos. Wie dan de vertaling ‘lelie’ wil volhouden moet de doornen als doornstruiken opvatten en moet eigenlijk nog een stap verdergaan en de doornstruiken als ‘distels’ beschouwen (zoals het NBG dan ook doet), maar dan zijn we (te) ver weg geraakt van de doorn als haak.

Jes.34:13(Statenvertaling):

En in zijn paleizen zullen doornen(Hebr.סִרִים/SiRieJM), opgaan, netelen(קִמּוֹשׁ / QiMóWSCH)⁶ en distels(חֲוֵהוֹת/CHoeWCHóWT!).

Hier staan meerdere woorden naast elkaar. Het toont aan dat in het dorre landschap van Kanaän meerdere doornachtige struiken voorkomen. Behalve de tot nu genoemde zijn er nog andere; we zetten ze hier allemaal op een rij:

1. חֲוֵה/CHoeWCH (Hoogl.2;2⁷) een doornachtige, waarbij het woord ook ‘een kromme haak’ kan betekenen; wellicht de ‘ringdoorn’. De vertaling zou zowel ‘ringdoorn’ als ‘doornring’ kunnen zijn. Hiermee stamverwant is bovendien het woord חָהָ/CHáCH, dat in Ex.35:22 het eerste woord is in een reeks sieraden en met ‘ring’ zou kunnen worden vertaald. Het komt ook voor in teksten waarin dit werktuig wordt gebruikt om door de neus van dieren of gevangenen wordt gehaald om daar een touw te bevestigen.

2. סִיר/ SiJR (Jes.34:13), een doornachtige, waarbij het woord eveneens ‘punthaak’ kan betekenen, zoals in Amos 4:2, waar de profeet spreekt over ‘punthaken-van-vissen’, waar mensen aan opgetrokken worden’ als vertaling zou ‘puntoorn’ kunnen. Maar de profeet spreekt ook over:

3. צֶן/ TSéN, eveneens beschouwd als een doornachtige struik, maar daar spreekt een en ander tegen: in Spreuken 22:5 wordt het op een lijn gesteld met ‘strikken’, die op de weg van de verkeerde liggen(NBG) - ‘strikken’ is de vertaling van het Hebr. פְּחִים /PHàCHieJM. Een PHàCH is een klapnet. Er is een werkwoord van afgeleid פָּחַח /PHàCHàCH, dat één keer in de Hiphilvervoeging voorkomt, n.l Jes.42:22, en ‘in klapnetten (gevangen) zetten. Net als deze PHàCH is TSéN een voorwerp dat door mensen speciaal voor dat doel is gemaakt; het is geen struik of plant. Dat blijkt ook uit Job 5:5, waar we lezen:

Wiens(dat is van een dwaas toornende) oogst de hongerige verteerde, dien(die oogst) hij ook uit de TSiNNieJM gehaald heeft.

En daarmee wordt een van scherpe punthaken voorziene haag bedoeld. Dat blijkt ook uit de betekenis van een daarmee stamverwant woord צִנְצִנֶת/TSiN^cTSèNèT, dat

5. Dit Hebr. voorzetsel בֵּין/BéJN is stamverwant met het stamwoord בִּי / B J N, dat in het Nederlands goed correspondeert met ‘onderscheid kunnen maken, onderscheidingsvermogen bezitten’.

6. קִמּוֹשׁ/QeMóWSCH wordt beschouwd als een stekelig onkruid; de vertaling ‘netel’ is daarom te verdedigen. De LXX vertaalt dit woord drie keer anders. Er wordt in de Ooudtestamentische teksten nog een ander soort ‘onkruid’ genoemd: בָּאֶשׁה/Bá’eSCHáH, dat een *stinkend* onkruid is.

7. LXX: εν τωι μεσωι ακανθων/en tooi mesooi akanthoon: in het midden van doornstruiken.

alleen voorkomt in Ex.16:33, waar het een soort korf aanduidt, die zo groot is dat daar een gomer manna in bewaard kan worden.

4. אָטֵד / 'áTHàD, die voorkomt in de fabel van Jotam in Ri.9, als de 'doornstruik' die de bomen tot koning willen kiezen. Daarnaast alleen nog in Gen.50:10, waar verteld wordt over de dorsvloer-van-de- 'áTHàD en in psalm 58;10. Gezien zijn functie in de fabel van Jotam zou te denken zijn aan de *meidoorn*, die tot een boom kan uitgroeien. Naar de kenmerkende aanwezigheid van zo'n meidoorn wordt de dorsvloer in Gen.50:10 de 'dorsvloer-van-de-meidoorn' genoemd.

5. סִלּוֹן / SiLLóWN. Dit woord vinden we alleen in Ez.2:6 en 28:24. In de eerste tekst staat het parallel met סָרָבִים / SárÁBieJM, dat alleen maar hier voorkomt.. In de tweede tekst lezen we dat in Israel niet meer zal voorkomen de סִלּוֹן מִמָּאָר / SiLLóWN MàMe'ieR en de קוֹץ מִכָּאָב / QóWTS MàKe'ieB. Van de QóWTS, die hierna besproken wordt, een (kleine?) doornen dragende struik, wordt hier gezegd, dat die pijn⁸ kan doen; van de SiLLóWN eveneens een doornen dragende struik, wordt hier gezegd, dat die 'kwaadaardigheid'⁹ verspreidt; wellicht te vertalen met 'gifdoorn'.

6. קוֹץ / QóWTS. Dit is het eerste van de twee woorden die in Gen.3:18 gebruikt worden, waar God tegen Adam zegt, dat het aardrijk hem doornen en distels zal voortbrengen; het tweede, dat alleen maar hier en in Hos.10:8, ook daar gecombineerd met QóWTS, voorkomt, is דֶּרֶדֶךְ / DàR^cDàK, dat een netelachtige aanduidt. In Jes. 32:13 wordt dit woord gecombineerd met het woord שָׁמִיר / SCHáMieJR, dat een grotere en harde doorn aanduidt(zie nr 7). In Ri.8:7 en 16, waar over de QóWTS HámID^eBar, de 'woestijndoorn' wordt gesproken, wordt het gecombineerd met het woord בְּרִקְנִים / BàR^cQáNieJM, dat alleen maar hier voorkomt en daarom ook een doornachtige zal aanduiden. Omdat er ook mee te 'dorsen' is, gaat het ook bij dit woord om een doornachtige. In Ex.22:5(Hebr telling, onze telling:vs6) wordt in één zin gesproken over het brand geraken van QóWTSieJM en koren. Korenvelden werden dikwijls beschermd met doornhagen. Ook in dit woord gaat het om een doornachtige. Dat komt overeen met de functie van dit woord in de andere teksten waarin het voorkomt: Jes.33:12, Jer.4:3, 12:13(hier is er ook sprake van de brandbaarheid van deze doorntakken, evenals in:) Psalm 118:12. Het woord is verwant met het stamwoord צָקַ / Q W TS, dat gewoonlijk wordt vertaald met 'een hekel hebben aan', maar heel goed met 'zich prikken aan' kan worden vertaald. De QóWTS is dan een prikheester.

7. שָׁמִיר / SCHáMieJR. Dit woord komt als doornachtige struik alleen voor in Jesaja(5:6; 7:23,24,25; 9:17; 10:17; 27:4. Het gaat hier om een grotere en extra harde doorn, waarmee gegraveerd kan worden; in die betekenis komt woord voor in Jer.17:1, waar gesproken wordt over een צִפְרָן / TSiPPóRèN(dat 'vinger-nagel'¹⁰ betekent) שָׁמִיר / SCHáMieJR, dat is een 'nagel-van-een-doorn'(vgl 'een boom-van-een-kerel). In Ez.3:9 wordt het met diamant vertaald, maar de uitdrukking daar vermeldt een 'doorn' die hard is anders dan steen; en in Zach. 7:12 spreekt de profeet over een hart gemaakt als zo'n 'harde-doorn' om niet te hoeven horen. De vertaling 'diamant' is onnodig. Het gaat bij dit woord om een struik(boom) met een

8. Hebr. כָּאָב / Ká'àB.

9. Hebr. מָאָר / àR, een werkwoord dat alleen in de Hiphilvervoeging voorkomt en behalve in Ez.28:24, alleen nog in Lev.13:51 en 52 en 14:44, waar de priester vaststelt dat een bepaalde uitslag de kwaadaardige melaatsheid betreft.

10. Zo in Dt.21:12, waar het gaat over hoofdhaar afscheren en nagels knippen.

grote harde doorn. In de hierboven genoemde teksten uit Jesaja wordt dit woord gecombineerd met

8. שִׁית/SCHieJT . Het komt alleen maar in deze teksten voor en funktioneert als synoniem met het eerste woord, dat er bovendien mee allitereert. Deze alliteratie zou in het Nederlands bewaard dienen te blijven, door het eerste woord met ‘puntdoorn’ en het tweede met ‘wegedoorn’ te vertalen.

9. שִׁי/SéK. Dit woord kan beter niet met het woord doorn of distel worden verbonden. Het hangt waarschijnlijk samen met de werkwoorden שוּך/SoeWK of סוּך/ΣoeWK en שָׁך/SáKàK of סָך / ΣάKàK, die als grondbetekenis ‘vlechten’ hebben. Hiervan afgeleid worden enkele woorden die met ‘vlechtheeg’ kunnen worden vertaald en op zichzelf niet aanduiden dat het om doornentakken gaat. In Num.33:55, waar het woord SéK alleen maar voorkomt, gaat het eerder om een soort ‘vlechtpen’, waarmee je iemand kunt steken.

10. חֶדֶק/CHéDèQ: Dit woord komt twee keer voor: in Micha 7:4, waar mensen die goed geacht worden, hooguit zo goed zijn als een CHéDèQ en rechtuit vanwege een ‘vlechtheeg’(zie bij nr 10); en in Spreuk.15:19, waar we lezen: de weg van een luiiaard is als een CHéDèQ. Gezien de vertaling in de LXX (ακαυθος) is een soort distel, netel of doorn waarschijnlijk.

11. סִנְהָ/ΣeNèH. Dit woord komt alleen voor in verband met geschiedenis van Mozes’ roeping op de berg Horeb of Sinai(Ex.3:2-4 en Dt.33:16). Dit woord kan volgens de lexica samenhangen met de naam “Sinai”, het zou een nevenvorm daarvan kunnen zijn. Daarmee correspondeert het feit dat in de Griekse LXX deze berg Σιναι/Sina heet en niet Sinai. Voor de vertaling ‘braambos’ of ‘braamstruik’ als exclusieve aanduiding voor deze struik in dit verhaal, valt daarom wat te zeggen. Wil men de klankverwantschap met de naam van de berg laten meeklinken, dan kan er gekozen worden voor ‘sinaïstekel’.

12. נֶעְצָוֶיךָ/NàNGæTSoeWTS in Jes.55:13 is een ander soort plant of struik; dit woord staat parallel met het woord סִרְפָּד/ΣiR°PHàD, dat een ander niet-stekelig onkruid aanduidt. Ook In Jes.7:19 gaat het niet om een stekelige struik, maar om een plant die op moeilijk bereikbare en schrale plekken toch nog groeit Dit woord kan beter niet in het rijtje van doorn- en distelachtigen worden opgenomen, zoals de meeste woordenboeken en vertalingen wel doen.

Conclusie:

De in Hoogl.2:2 genoemde חוּהָ/CHoeWCH behoort tot de drie (nr 1,2 en 6) doornachtige struiken met harde en wat grotere doornen, die als haak te gebruiken zijn; het is in ieder geval geen distel. De vertaling: “een lelie tussen de distels” is nauwelijks te verdedigen Ook nr 7, de SCHáMieJR behoort tot harde en grote doornstruiken, maar zijn doornen zijn blijkbaar extra groot en hard.

De vraag, die voor de vertaling van het opschrift SCHóSCHáNieJM van belang is, is of deze CHoeWCH, deze ‘ringdoorn’, een doornstruik is, waaraan (wilde?) rozen bloeien. De geschiedenis van de *gekweekte en geënte* roos begint pas eeuwen later. De ChoeWCH zou tot de familie van de roos-achtigen kunnen behoren. Voor de vertaling van het woord שושן/SCHoeWSCHàN houdt dat in, dat de bloem, die dit woord aanduidt (want het gaat bij dit allereerst om de *bloem*), eerder een roos dan een lelie zal zijn.